

Privește cerul, românește! Un proiect cultural dedicat elevilor

dr. *Camelia Elena CĂLIN*¹
dr. *Florin Gerard CĂLIN*²

Rezumat: Look at the Sky, like a Romanian! is a project aimed at transmitting the Romanian peasant's conception of the universe and mythology to the younger generation, specifically to a group of pupils from Argeș County.

Through ethno-astronomy workshops and direct observation sessions using telescopes and binoculars, the pupils were introduced to the science of astronomy and learned some fundamental elements of ethno-astronomy. By the end of the project, they were able to recognize astronomical objects (constellations, planets) that our ancestors identified and used for orientation in their daily activities. The myths associated with these constellations are part of our people's rich intangible heritage and are reflected in both the occupations of the peasants and the art they created.

The educational component of the project highlighted how traditional knowledge about the universe can serve as a valuable guide for efficiently managing natural resources and for navigating nature in modern times.

The project, initiated by the Museum of Viticulture and Fruit Growing Golești, is both an invitation to rediscover our past and an introduction to the fascinating science of astronomy.

Keywords: astronomy, ethno-astronomy, museum education

Cercetarea și perpetuarea obiceiurilor și tradițiilor sunt obiective fundamentale, urmărite constant de către muzeele din întreaga lume, prin expoziții, planuri de cercetare, publicații și activități desfășurate cu publicul larg. În general, programele educative dezvoltate de Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești sunt proiectate pentru a dezvolta creativitatea copiilor și pentru a-i educa în privința obiceiurilor, tradițiilor și tehnicilor tradiționale din lumea satului românesc. De-a lungul anilor, muzeul nostru și-a adaptat activitatea la cerințele actuale ale publicului, devenind un spațiu informal de educație, în special pentru preșcolari și elevi, pentru adulți, dar și pentru grupe de persoane cu dizabilități. Urmărim constant crearea unei atmosfere prietenoase și incluzive pentru petrecerea timpului liber într-un cadru natural și în mod activ.

În decursul anilor, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești a derulat proiecte culturale axate pe valorificarea patrimoniului material și imaterial tradițional românesc, beneficiind de diverse finanțări acordate de instituții abilitate, precum: Administrația Fondului Cultural Național, Ministerul Culturii, Ministerul Cercetării.

Proiectul propus de muzeul nostru dorește să valorizeze și să aducă în atenția publicului tânăr o componentă fundamentală a patrimoniului imaterial, respectiv cea legată de concepția despre univers și astre a poporului nostru. Să ridici ochii de pe pământ și să privești spre stele înseamnă să îți deschizi orizontul

¹ cercetător științific III, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești.

² șef-sectie Aer Liber Etnografie, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești,
email: gerard79calin@gmail.com

cunoașterii, să hrănești creativitatea și imaginația. Să încerci să stabilești o corelație între mersul stelelor pe cer și mersul nostru pe pământ înseamnă, printre altele, să anticipezi anumite aspecte ale viitorului. În trecutul poporului român, mitologia astrală a avut o influență semnificativă asupra vieții cotidiene a comunităților tradiționale, modelând atât aspecte practice, cât și spirituale. Muncile agricole, evenimentele sociale importante, călătoriile pe distanțe lungi erau organizate ținând cont și de calendarul astral. S-a creat astfel o adevărată mitologie astrală, transmisă din generație în generație.

Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, adoptată de UNESCO în anul 2003, menționează mitologia astrală între cele cinci domenii fundamentale de manifestare a patrimoniului imaterial, definind-o drept „cunoștințe și practici referitoare la natură și la univers”³. În prezent, aceste cunoștințe au căzut într-un fel de uitare, eclipsate de tehnologia modernă tot mai accesibilă care permite o geolocalizare precisă și foarte ușor de utilizat. Vechile cunoștințe au devenit istorie, au statut de patrimoniu imaterial, puțin cunoscut și subevaluat, mai ales de către publicul tânăr. Componente ale mitologiei astrale românești sunt prezente peste tot în spațiul tradițional: în arhitectura tradițională, în decorurile caselor și porților, în cele ale obiectelor vieții de zi cu zi, în cusăturile cămășilor ș.a. În muzee sunt păstrate obiecte de o mare valoare etnografică, mărturii nu doar ale vieții materiale, ci și ale unei viziuni proprii, românești despre univers, astre și modul în care acestea ordonau ritmul activităților umane.

Aceste obiecte sunt purtătoarele unor coduri culturale/sisteme simbolice care conțin o anumită cunoaștere socială și care impun anumite practici simbolice.

Simbolul este o unitate între un obiect cultural (obiect, eveniment, persoană etc.) și modurile lui de utilizare, unitate capabilă să producă aceleași așteptări printre membri aceleiași comunități. Aceste simboluri variază în durata lungă a istoriei, prin urmare se poate spune că au un caracter cutumiar. Ele au rolul de ordonare și de normare a lumii în care trăim, facilitând viața în societate și coordonarea membrilor unei comunități. Oamenii sunt capabili să construiască sisteme simbolice din diverse obiecte (serii de) culturale care se combină cu (serii de) moduri de întrebuințare, din care fiecare epocă își privilegiază anumite legături.

Oricât de personală este interpretarea și folosirea unui simbol, ea nu este decât o variație pe o temă simbolică prealabilă, cu alte cuvinte este o raportare personală la o lume simbolizată colectiv. În societățile premoderne sau în cele tradiționale, semnificațiile culturale ale unui mare număr de obiecte culturale (în înțelesul de mai sus) sunt similare într-o foarte mare proporție, transcrierea individuală a simbolurilor comunitare fiind puțin fluctuantă datorită condițiilor de viață asemănătoare și caracterului puternic normativ al cutumelor.

„Esențial în această viață culturală, care crește și dăinuiește prin acest mecanism social căruia i-am dat numele de obște pe bază de tradiție difuză, este că toți participanții la ea, fiecare deținând un fragment doar din cultura globală, anonimă, colectivă și permanentă, au conștiința că ea trăiește prin ei, astfel că își

³ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/67741>, accesat la data de 18.02.2025.

iau în serios rolul pe care îl au, crezând realmente în eficacitatea gesturilor și cuvintelor lor”⁴.

Organizarea unei sesiuni de observare a cerului, în colaborare cu mai multe școli partenere, în anii 2023 și 2024, în nopțile în care s-a înregistrat activitatea cea mai intensă a curenului de meteori Perseide, au fost însoțite de filme de prezentare și explicații din partea unor specialiști în astronomie. Muzeul a atras cu aceste evenimente cca 800 de persoane, majoritatea cu vârste între 7 și 40 de ani, care au petrecut câteva ore din noapte, în parcul Muzeului Golești, uitându-se la „stelele căzătoare” și ascultând informațiile despre acest fenomen astronomic. În acest fel s-a diversificat activitatea muzeului, a fost stârnită curiozitatea publicului și au fost transmise informații noi către acesta.

Atenția publicului a fost testată și captată către noul domeniu ale mitologiei astrale populare și prin aducerea în muzeu a expoziției interactive „Constelații românești tradiționale”⁵, care s-a bucurat de aprecierea vizitatorilor și a generat dorința de a îmbina poveștile cu observațiile directe ale corpurilor cerești și alte elementelor cu simbolism astral prezente în ornamentica tradițională românească.

Proiectul desfășurat de muzeul nostru este relevant pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, aducând în atenția generației tinere o serie de informații cunoscute de cei vârstnici, privind orientarea în natură sau gestionarea unor ocupații precum agricultura, pescuitul, vânătoarea, viticultura și pomicultura, care sunt strâns legate de fenomenele astronomice și de ciclurile naturii. Acest transfer de cunoștințe între generații este important atât pentru definirea identității noastre locale și/sau naționale, dar și pentru a învăța gestionarea responsabilă a resurselor naturale.

Proiectul a fost abordat cu metode interdisciplinare și interactive: poveștile mitologice despre bolta cerească au fost asociate cu observarea elementelor simbolice prezente în decorul caselor tradiționale, în ornamentica obiectelor de decorative sau de uz casnic și, desigur, cu observarea astrelor prin instrumente optice specializate. Muzeul și-a diversificat astfel oferta educațională și recreativă, contribuind, în egală măsură, la revitalizarea unei componente a patrimoniului imaterial și la răspândirea educației științifice în rândul publicului școlar, dar și a celui general.

Proiectul a debutat cu documentarea și realizarea broșurii informative, crearea identității vizuale (sigla) și a instrumentelor de diseminare (conturi dedicate

⁴ Henri H. Stahl, *Eseuri critice*, București, Editura Minerva, 1983, p. 43.

⁵ Expoziție video-documentară realizată de Observatorul Astronomic din Baia Mare și etalată în mai multe muzee din țară. <https://muzeulgolesti.ro/ro/evenimente/o-calatorie-printre-stele-expozitia-constelatii-romanesti-traditionale/>

pe platformele de socializare Facebook⁶, Instagram⁷, Tik Tok⁸, WhatsApp, Telegram, Youtube⁹).

Sigla proiectului a fost realizată prin utilizarea inteligenței artificiale, respectiv a chatbot-ului Copilot din Skype căruia i s-a dat sarcina de a reprezenta grafic un copil pășind, cu încredere, printre stelele din Calea Lactee. Balonul tricolor face aluzie la interpretarea cerului, specifică spațiului nostru cultural.

O componentă fundamentală a fost achiziția echipamentelor specifice observației astronomice, în primul rând, cele două telescoape, apoi planisferele, busolele, sextantul. Planisferele au fost realizate ținând cont de coordonatele geografice ale orașului Pitești, 44°51'30" latitudine nordică & 24°52' longitudine estică.

Cele două telescoape achiziționate au caracteristici profesionale, sunt portabile și ușor de utilizat.

Telescop astronomic reflector de tip Newtonian, cu montură Dobson, cu diametrul oglinzii principale de 305 mm, distanța focală de 1500 mm, și oglindă secundară oblică, de 70 mm.

Telescop astronomic catadioptric, inteligent, tip Maksutov, design Schmidt-Cassegrain Edge HD, cu diametrul oglinzii principale de 203 mm, distanța focală de 2030 mm, și oglinda secundară de 63,5 mm. Are motoare de mișcare pe ambele axe și auto-orientare pe cer.

Optica EdgeHD îmbină forma constructivă compactă Schmidt-Cassegrain cu lentile de bună calitate. Acest sistem optic produce imagini contrastate, complet nedistorsionate până la marginea (= "Edge") câmpului vizual.

Pe termen lung, prin achiziția acestor echipamente de observare astronomică și prin continuarea programului educativ de etnoastronomie Privește cerul, românește!, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești își propune să contribuie la educația continuă a tinerei generații, prin organizarea periodică de prelegeri dedicate mitologiei astrale românești și observații astronomice ale constelațiilor tradiționale. Mobilitatea echipamentelor face posibilă deplasarea la școli din zonele rurale sau în zone defavorizate, unde nu există posibilități materiale și financiare pentru a veni la muzeu, atât în perimetrul județului Argeș, cât și în alte regiuni ale țării.

Dezvoltarea unei infrastructuri pentru observațiile astronomice publice în zona Argeșului, reprezintă o oportunitate unică de a da elevilor, tinerilor, dar și adulților acces la experiențe de învățare multidisciplinare, într-un context muzeal. Astfel, pe termen lung, se vor deschide noi orizonturi pentru explorarea cerului nopții, punând la dispoziția publicului telescoape, instrumente de observație și un spațiu generos, ferit de poluare, foarte bun pentru observații astronomice. Proiectul va contribui, în timp, la educația tinerei generații și a publicului matur într-un

⁶ <https://www.facebook.com/people/Prive%C8%99te-Cerul-Rom%C3%A2ne%C8%99te/61562764478623/?rdr>

⁷ <https://www.instagram.com/privestecerulromaneste/>

⁸ <https://www.tiktok.com/@privestecerulromaneste?lang=en>

⁹ <https://www.youtube.com/@Prive%C8%99tecerulrom%C3%A2ne%C8%99te>

domeniu în care se combină elementele de astronomie și cele de etnografie. Prin abordarea acestui aspect al patrimoniului imaterial, elevii/studentii își vor îmbogăți cunoștințele și vor dezvolta competențe importante precum gândirea critică, observarea atentă și rezolvarea de probleme. De asemenea, dorim să încurajăm curiozitatea nativă a omului și să provocăm la explorarea de noi idei, calități esențiale pentru dezvoltarea personală și profesională.

Un alt element esențial utilizat în diseminarea informațiilor l-a reprezentat broșura proiectului, intitulată *Privește cerul, românește!* care cuprinde informații despre constelațiile tradiționale românești, miturile asociate lor și despre cum străbunii țineau cont, în viața de zi cu zi, de mișcarea astrelor pe cer. Broșura proiectului a fost gândită să ofere un suport informativ tangibil, la care elevii să revină dacă doresc să rememoreze informația primită în cursul workshop-urilor¹⁰. Broșura cuprinde informații generale despre: calendarele populare, sărbători tradiționale și legătura lor cu ritmul astral, orientarea spațială, influența asupra activităților din lumea satului tradițional, credințe și superstiții, legende despre cer și obiectele cerești, folosirea planisferei și identificarea constelațiilor. Broșura cuprinde informații doar despre acele constelații tradiționale care sunt vizibile pe cerul de toamnă/iarnă, la latitudinea geografică a țării noastre.

Workshop-urile despre mitologie și observații astronomice s-au desfășurat la sediul școlilor partenere sau la Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești. În proiect au participat următoarele școli din județul Argeș: Școala Gimnazială „Matei Basarab”, Școala Gimnazială „Marin Preda”, Școala Gimnazială „Tudor Vladimirescu”, Școala Gimnazială „Mihai Eminescu” din Pitești, Școala Gimnazială „General Constantin Cristescu” din Lunca Corbului, Școala Gimnazială Băiculești, Școala Gimnazială Vrancești, Liceul Tehnologic Mărăcineni, Liceul Teoretic „Ion Mihalache Topoloveni”. Lecțiile de cu elevii au debutat cu prezentarea miturilor astrale, a constelațiilor românești, a calendarului astronomic tradițional și a influenței lui asupra ocupațiilor țăranilor români, a simbolisticii astrale. Pentru o interacțiune dinamică am folosit materiale video, prezentare Power-Point și conectarea echipamentelor multimedia, disponibile în clase, la internet.

Întâlnirile cu elevii au continuat cu prezentarea echipamentelor de orientare și cu realizarea de exerciții practice cu acestea (planisfere, harți ale cerului, sextant, busolă). După răsăritul stelelor, s-a trecut în zona de observații astronomice, unde, fie cu ochiul liber, fie prin telescoape au fost privite planete, sateliți, stele și constelații. Pentru fiecare obiect ceresc observat s-a rememorat informația primită în timpul lecției teoretice, urmărindu-se astfel fixarea cunoștințelor și calibrarea discursului pedagogic la capacitatea de înțelegere și la nivelul de interes al elevilor participanți în proiect. Din pachetul de diseminare pe care elevii l-au primit au făcut parte: „Luneta mică a lui Galilei”, broșura, pliantul, block-notes-ul, pixul, rigla, insigna, sacoșa – toate personalizate cu sigla proiectului.

¹⁰ <https://muzeulgolesti.ro/ro/materiale-educationale/>

La momentul încheierii proiectului, noiembrie 2024, în spațiul public, proiectul a obținut următoarele rezultate:

1. TikTok

Vizualizări postări: 7168
Vizualizări profil: 153
Aprecieri: 333
Distribuiți: 17
Comentarii: 4
Total spectatori: 4953
Spectatori noi: 2760
Loc : România 86,6%
Număr net de urmăritori: 992

2. Instagram

Vizualizări: 1016, din care 60,2% de la urmăritori și 39,8% non-urמָרִיתוֹרִי
Impact pe conturi: 346
Interacțiuni: 88
Aprecieri reel-uri: 67
Salvări reel-uri: 2
Aprecieri postări: 19
Total urmăritori: 41
Vizite în profil: 77

3. Facebook

Pagina „Priveste cerul, romaneste” (90 de zile anterioare)

Impact: 6446
Interacțiuni: 2065
Număr net de urmăritori: 53, din care 68% - femei și 32% bărbați; 98 % din România
Reacții: 43
Comentarii: 1
Distribuiți: 1

4. Contul „Privește Cerul Românește”

Urmăritori: 585
Urmăriri: 264
Vizualizări clipuri video: 4702
Aprecieri postări: 951
Distribuiți postări: 197
Comentarii postări: 40

5. Youtube

1 film – 2 vizionări

Proiectul și activitățile lui au fost reflectate, predominant, în presa locală, publicul țintă fiind, în principal, unul local pentru care încercăm să diversificăm oferta educațională a muzeului nostru.

<https://anchetaonline.ro/muzeul-golesti-copiii-invata-orienteze-dupa-stele-cadrul-proiectului-priveste-cerul-romaneste-179957/>

<https://argeshid.ro/ro/events/priveste-cerul-romaneste-golesti>

<https://argestv.ro/priveste-cerul-romaneste/>

<https://jurnaluldearges.ro/priveste-cerul-romaneste-lectii-interactive-de-astronomie-si-observatii-directe-in-unitatile-de-invatamant-partenere-359186/>

<https://jurnaluldearges.ro/priveste-cerul-romaneste-o-invitatione-la-initiere-in-fascinanta-stiinta-a-astronomiei-la-muzeul-golesti-358013/>

<https://www.contraatacualargesului.ro/actualitate/priveste-cerul-romaneste-la-golesti-lansarea-oficiala-a-proiectului/>

<https://www.institutiilestatului.ro/actualitate/priveste-cerul-romaneste-la-muzeul-golesti/>

<https://www.institutiilestatului.ro/actualitate/priveste-cerul-romaneste-la-golesti-lansarea-oficiala-a-proiectului/>

<https://www.marinpredapitesti.ro/2024/11/13/priveste-cerul-romaneste/>

<https://www.ziareonline24.ro/priveste-cerul-romaneste-o-invitatione-la-initiere-in-fascinanta-stiinta-a-astronomiei-la-muzeul-golesti-938379/>

Pentru echipa proiectului, foarte importante și interesante au fost opiniile elevilor care au participat la prezentările teoretice și observațiile astronomice directe. Aceste puncte de vedere au fost colectate cu ajutorul unui chestionar simplu care a conținut următoarele întrebări:

1. De unde ai aflat de acest proiect derulat de Muzeul Golești?
2. Ce ai învățat nou în cadrul acestui proiect?
3. Ce ți-a plăcut la această activitate?
4. Ce nu ți-a plăcut la această activitate?
5. Care este constelația ta preferată?

S-au distribuit, în medie, cca 30 de chestionare pentru fiecare școală participantă. Precizăm că nu s-a urmărit o analiză cantitativă exactă, care să urmeze reguli sociologice de eșantionare strictă, ci, mai degrabă, un feedback „la cald”, de calibrare a vizibilității, a discursului, și a interacțiunii cu elevii.

Astfel, copii au aflat de proiect de la școală, de la cadrele didactice care le-au propus să participe. Conturile de social-media, deși au generat audiență, într-un timp relativ scurt, au primit vizualizări și aprecieri, în majoritate covârșitoare, de la publicul adult. Informația ajunge la copii mediată de maturi (prezentarea teoretică și discuțiile din timpul observațiilor astronomice, explicații oferite de cadrele didactice care au pregătit venirea echipei muzeului) sau nu ajunge deloc, dacă ne-

am limita transmiterea numai la folosirea canalelor de social-media. Copiii au apreciat prezentările ca fiind o experiență pozitivă, pe parcursul căreia au învățat lucruri noi despre stele, constelații și instrumentele de orientare. De asemenea, pachetul conținând materiale educaționale și publicitare i-a încântat pe copii. În general, nu au apreciat că activitatea teoretică a durat puțin, acesta desfășurându-se în intervalul de 50 minute al orei normale de școală. Au apreciat instrumentele de orientare, mai ales busola pe care, unul dintre elevii de gimnaziu regretă a trebuit să o returneze!, și faptul, cu totul nou pentru ei, de a se orienta cu ajutorul lor. Trecând în revistă răspunsurile, putem afirma că fiecare poveste despre constelații și-a găsit un copil în audiență care a rezonat cu informațiile primite.

Sigla proiectului

Cahlă din ceramică, în colecția
Muzeului Golești

Ploscă din ceramică, în colecția
Muzeului Golești

Vas din ceramică (vas cu lalele/comete), în colecția Muzeului Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu

Prelegere despre etno-astronomie, la Școala din Călinești-Argeș. Copiii sunt învățați să folosească planisfera (oct. 2024).

Prelegere despre etno-astronomie, la Școala din Săpata-Argeș (oct. 2024).

Observații prin telescop, în curtea Școlii nr. 19 „Matei Basarab”, Pitești (nov. 2024).

Bibliografie selectivă:

- Anestin, Victor, *Cum să înveți stelele*, ediția a II-a, Casa Școalelor - Biblioteca de popularizarea științei, Imprimeriile Independența, București, 1922;
- Crăciun, Boris - redactor, *Gromovnicul din Bătrâni*, Editura Porțile Orientului, Iași, 1993;
- Ionică, Ion I., *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Manifestări spirituale. Reprezentarea cerului*, Institutul de Științe Sociale al României, București, 1944;
- Otescu, Ion, *Credințele țaranului român despre cer și stele*, Academia Română, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl” București, 1907;
- Stahl, Henri H., *Eseuri critice*, București, Editura Minerva, 1983.